

GENESIS 9

NOACH

17e Zondag na Pinksteren, 2 oktober 2022, Thomaskerk Amsterdam.

Lezing:, Genesis 9:8-29, Mattheüs 22:41-46.

Liederen: God heeft het eerste woord (513), Psalm 111, Het water van de grote vloed (350:1,2,4,5,7), Psalm 33:2,3,8, Om Sions wil (176:1,2,3).

Inleiding op de lezingen

Wij gaan lezen uit 'In den beginne', de naam voor Genesis in de Hebreeuwse Bijbel. Mooi aan het begin van het nieuwe jaar, Rosh Hashanna 5783. Het slot van het verhaal van Noach. Daar is iets merkwaardigs aan de hand. Van alle (bijna alle) aartsvaders sinds Adam staat er in de Bijbel steeds bij dat ze zo-en-zoveel jaar oud waren toen hun eersteling geboren werd en zo-en-zoveel jaar erna, maar van Noach staat er dat hij voor de vloed zo-en-zoveel jaar leefde en zo-en-zoveel jaar erna.

Wij lezen vandaag wat er na de zondvloed gebeurde met Noach en de zijnen. En bij het lezen ervan worden we begeleid door een klein gesprek tussen Jezus en de Farizeeërs.

Er zijn veel zondvloedverhalen in omloop. Van de Papua's in Nieuw Guinea tot de Inca's in de Andes zijn die verhalen er. Tsunami's tot hoog in de bergen. Overal werden er verhalen verteld over grote overstromingen die, zeggen de geleerden, teruggaan op het einde van de laatste paar ijstijden, toen het ijs smolt en de zeespiegel steeg. Er waren wel al mensen, maar pas later gingen die elkaar via de herinnering van hun verre voorouders verhalen over de zondvloeden vertellen.

Hoe ging dat in zijn werk? Ik stel het me zo voor.

In Babylon loopt een moeder met haar dochttertje buiten de stad in de bergen bramen en bessen te zoeken. Op een plateau ziet het meisje iets vreemds. In de rotswand staat de afdruk van een grote vis. Wat wij nu een fossiel noemen, versteende graten en vinnen en een vissekop. 'Hoe kan dat?' vraagt het kind. 'Waren hier vissen?' De moeder herinnert zich het al eeuwenlang doorvertelde verhaal. Ooit was er een grote water-vloed die alles en iedereen overviel. 'Hoe kwam dat?' vraagt het meisje verder. En de moeder doet wat iedereen in die tijd deed: ze haalt er ter verklaring de goden bij. Die waren boos geweest op de mensen. Die goden wilden eigenlijk helemaal geen mensen op aarde hebben, dat ze er toch gekomen waren was een vergissing, en op zeker moment hadden ze er schoon genoeg van en zetten alles onder water. 'Maar hoe kan het dan dat wij er zijn?' vraagt het meisje. En gaandeweg ontstaat er een sluitend verhaal. Misschien niet meteen, maar gaandeweg, totdat dit dé grote sage van de Babyloniërs wordt:

de goden ergerden zich aan het lawaai dat de mensen maakten! Heel erg invoelbaar in onze dagen, want als je naar een sporthal gaat waar je kind of kleinkind moet volleyballen, dan kan je beter je oordopjes meenemen, en in de voetbalstadions is de spelhervatting na de rust alleen al daarom een opluchting omdat dat de keet uit de luidsprekers drie kwartier lang stopt. Dus tot zover kunnen die Babylonische goden volop op ons begrip rekenen.

Maar dan: hun bedoeling de mensheid volledig uit te roeien mislukt, doordat één mannetje, Uta-Napishtim, de goden afluistert en snel een bootje bouwt voor zichzelf en de zijnen. De goden besluiten dat iemand die zo slim is tot hun kring moet worden toegelaten.

Dus de goden willen ons dood hebben en als je heel slim bent, word je een held.

Dat verhaal hoorden ook de joodse kindertjes op de school in Babylon. Hun ouders zeiden tegen de rabbi's: 'Vertellen jullie daar alsjeblijft iets tegenin, voordat onze kinderen ook gaan geloven dat de goden uit zijn op de vernietiging van de mensheid.'

En de rabbi's vertelden toen van Noach. In veel opzichten leek het op het Babylonische verhaal, met de duif die uitvloog en een takje mee terugnam en zo, maar de strekking werd heel anders. Hier geen God die uit was op de totale uitroeiing van de mensheid, maar een die juist een nieuw begin wilde maken, een schone lei. En hier geen dappere held die de woeste wateren en de wil van God trotseerde, maar iemand die – afijn, luister maar naar het laatste verhaal dat over hem verteld wordt.

Genesis 9

8 God sprak tot Noach en zijn zonen met hem:

9 Ik doe hier en nu mijn verbond met jullie opstaan

en met de geslachten na jullie,

10 met elke levende ziel bij jullie,

vogels en vee en alle wildleven van de aarde met jullie,

met al wat uit de ark gegaan is,

met al wat leeft op aarde.

11 Ik doe mijn verbond met jullie opstaan:

nooit meer zal alle vlees worden weggeveegd

door de wateren van de vloed,

en nooit meer zal zo'n vloed geschieden

om de aarde uit te vagen.

12 God zei:

Dit is het teken van het verbond dat ik geef

tussen mij en jullie en elke levende ziel bij jullie

voor alle komende geslachten.

13 Mijn boog geef ik in de wolken.

Dat zal tot teken van verbond zijn

tussen mij en de aarde.

14 Het zal geschieden,

wanneer ik wolken boven de aarde laat opwolken,
en mijn boog is in de wolken te zien,
15 dan gedenk ik mijn verbond tussen mij en jullie
en elke levende ziel in alle vlees.

De wateren zullen nooit meer een vloed worden
om alle vlees uit te vagen.

16 Geschiedt de boog in de wolken,
dan zal ik hem zien om te gedenken
het verbond voor altijd en eeuwig
tussen God en alle levende ziel in alle vlees op aarde.

17 God zei tot Noach:

Dit is het teken van het verbond dat ik heb doen opstaan
tussen mij en alle vlees dat op aarde is.

18 Noachs zonen, die met hem uit de ark waren gegaan,
dat waren Shem, Cham en Jafet.

Cham, hij werd vader van Kanaän.

19 Drie waren zij, Noachs zonen
en uit hen werd heel de aarde overspreid.

20 Noach ving aan als man van de aardakker.

Hij plantte een wijngaard.

21 Hij dronk van de wijn en werd dronken,
ontkleedde zich midden in zijn tent.

22 Cham, vader van Kanaän,
zag de naaktheid van zijn vader
en vertelde 't aan zijn beide broers buiten.

23 Shem nam, met Jafet, een mantel,
legde die op hun beider schouders
en zij gingen achterwaarts

en bedekten de naaktheid van hun vader,
met afgewend gelaat,
de naaktheid van hun vader zagen zij niet.

24 Noach ontwaakte uit zijn wijn,

en toen hij weet kreeg van wat hem zijn jongste zoon gedaan had

25 zei hij:

Vervloekt zij Kanaän,

laat hij knecht van knechten voor zijn broers zijn.

26 En hij zei:

Gezegend HIJ, GOD-MET-ONS, God van Shem,
laat Kanaän knecht voor hem zijn.

27 God geve Jafet weidsheid

laat hem wonen in tenten van Shem

laat Kanaän hem tot knecht zijn.

28 Noach leefde na de vloed driehonderd jaar en vijftig jaar.

29 En al Noachs dagen waren negenhonderd jaar en vijftig jaar
en hij stierf.

Mattheüs 22

41 Nu zij samen waren, de Farizeeërs,
stelde Jezus hun ook een vraag.

42 Hij zei: Wat denken jullie van de gezalfde
– van wie hij de zoon is?

Zij zeggen tegen hem: Van David.

43 Hij zegt tot hen: Hoe is dan te verklaren
dat David hem in de geest met heer aanroept, als hij zegt:

44 De Heer zegt tot mijn heer:

Ga aan mijn rechterhand zitten
totdat ik jouw vijanden onder je voeten gelegd heb.

45 Als David hem aanroept met heer,
hoe kan hij dan zijn zoon zijn?

46 Niemand kon hem daarop antwoorden
én niemand dorst hem vanaf die dag nog iets te vragen.

Poëtisch lezen

Dankzij de opmerking van Jezus tegen de Farizeeërs in Mattheüs 22 weten we hoe we de bijbelverhalen wel en niet moeten lezen. Of liever: zouden we altijd al hebben kunnen weten hoe dat het meest ter zake is. Hij gaat ze te lijf met de letterlijke opvatting van de teksten. Is de gezalfde een zoon, een nazaat van David, hoe kan dan David heer tegen hem zeggen? Dan klopt de verhouding tussen vaders en zoons niet. Niet in de wereld van $2+2=4$, van de natuurwetten en alles wat is zoals het is: een hond is geen kat, om zes uur is het sluitingstijd en een vader zegt geen heer tegen zijn zoon. Dat is de werkelijkheid.

Maar de woorden van de Schrift kennen een diepere waarheid dan de platte realiteit. Lees en versta de teksten als poëzie – Jezus' voorbeeld van de gezalfde en David komt dan ook uit de psalmen. De verhalen en geboden, de liedjes en de woorden van wijsheid herbergen een hogere waarheid dan het algemeen geldende. Wie goed luistert, hoort in veel verhalen ook iets wat geschreven lijkt voor alle tijden.

Dus moeten we naar zo'n relaas over de zondvloed en de nasleep ervan anders kijken dan bijvoorbeeld de astronoom Whiston die in de 17e eeuw uiterst nauwkeurig had nagerekend wanneer alles precies zo was verlopen als in Genesis staat. Kees Fens begon ooit een artikel erover met de mooie zin: 'Op 26 november 2349 voor Christus begon het verschrikkelijk te regenen.'

De Joodse gemeenschap, verbannen uit het eigen land, in Babylon, voorzag de oude mythen en sagen over de grote vloed van een heel eigen nieuwe invalshoek. Daarin waren de mensen geen ongewenste speelbal van de goden, maar daar was de ene God van plan om het experiment mens-te-zijn-op-aarde nieuw leven in te blazen. En de hoofdpersoon is geen held, geen halfgod en zeker ook geen hele, maar een stille man die

gehoor geeft aan wat God hem opdraagt. Niet zijn eigen slimheid, maar Gods goedheid helpt hem en de zijnen door de vloed heen. Dan volgt er dat mooie stuk, het eerste deel van onze schriftlezing, over de boog in de wolken, Gods verbondsteken.

Dat was een mooi einde geweest van het Noachverhaal, goed te verfilmen ook, met de overlevenden op de rug gezien, kijkend naar dat wonderlijk fenomeen, de regenboog.

De boog in de wolken

Na de vloed hoor je vertellen van een God die bepaald niet ingenomen is met zijn eigen grote ingreep. 'Dit doe ik nóóit meer,' zegt Hij en dat is bijzonder. Alle andere aanbeden opperwezens komen op hun genomen beslissingen nooit van z'n leven terug. Het Pantheon is er vol van, en de politiek ook: goden, en mensen die zich goddelijk wanen, met onveranderlijke raadsbesluiten. De dogmatiek van de christelijke kerk deed er ook dapper aan mee, en van daaruit is het overgeslagen op alles en iedereen: bij je standpunt blijven, je koste wat het kost aan eenmaal genomen beslissingen houden en nóóit ergens spijt of berouw van hebben. Wetten en regels die verkeerd uitpakken niet ongedaan maken, maar door blijven prutsen.

Het voornemen van God, 'dit doe Ik nooit meer!', lijkt soms betwifelbaar. Ik weet niet of ik dit zou hebben willen voorlezen op Cuba of in Florida, waar dezer dagen grote overstromingen zijn of in Pakistan waar het voortdurend raak is, of in Limburg en de Eiffel vorig jaar, toen het water hele straten en dorpen verwoestte.

Maar: als God beloofd heeft dat Hij het nooit meer doen zal, dan wil ik daaraan vasthouden, en dan moet de consequentie zijn dat de huidige overstromingen niet zijn werk zijn, maar voortkomen uit hoe wij met het land en het water omgaan. En je hoeft er geen diepgelovige voor te zijn om het zo te zien, ook uit seculier-wetenschappelijke hoek wordt betoogd dat datgene wat wij nog natuurverschijnselen noemen, als eigenlijke oorzaak hebben: het verschijnsel dat wij mens noemen.

Aan de hemel verschijnt een wonderlijk teken.

Natuurkundig is het goed te verklaren, iets met prisma's en het breken van het zonlicht, maar door Israël wordt het hier in dienst genomen om iets van Gods grote goedheid te zeggen.

Ik ben er altijd heel precies op: als de zon schijnt en ik voel nattigheid, dan kijk ik al gespannen in de lucht. Beloofd is tenslotte beloofd! En beloofd is 't aan het eind van het Noach-verhaal. De afgelopen weken, met het door de KNMI beloofde wisselvallige weer, konden we onze lol op: prachtige regenbogen waren er te zien.

Maar bijna nog mooier dan de boog zelf, vind ik dat Israël dit natuurverschijnsel laat verwijzen naar een belofte van God. Die baal kleuren, die van de aarde opklimt naar de hemel, en dan weer terug naar beneden. Dat, zegt Israël, is het teken van Gods verbond met de aarde, met

alle mensen, met al wat leeft. God wil zich met de mensen verbinden. Van nu af aan, zegt Hij, gaan we samen verder.

Vandaar dat hetzelfde woord 'verbond' steeds opnieuw zal klinken: bij Abraham, Mozes met het volk bij de Sinai, bij de intocht in het beloofde land, bij Jesaja en Jeremia, bij Jezus als hij de maaltijd met zijn vrienden viert. De woorden van het verbond betekenen steeds Gods uitgestoken hand. Zijn we vrienden? Vrienden zijn we. Eén grote beweging van vriendschap van zijn kant, steeds weer.

Ja, dat was een happy end geweest....

Bert Bouman in 'Woord voor woord', 1976

De overlevende

Maar daar komt dan dat vreemde, pijnlijke verhaal van Noachs dronkenschap en naaktheid achteraan. Waarom? Het wordt verklaard door de laatste regels, variant op het Genesisrefrein bij de opsommingen van de mensengeslachten: die-en-die leefde zolang voor zijn eersteling en nog zoveel jaar daarna 'en hij stierf'. Dat is het vaste schema. Maar bij Noach wordt niet geteld voor en na zijn eersteling, maar voor en na de vloed. Hij is temidden van alles wat er is vergaan de overlevende. En dat tekent hem voor de rest van zijn leven. Zoals teruggekeerden uit de concentratiekampen zich levenslang hebben afgevraagd: hoe komt het dat ik nog leef? Zich er zelfs schuldig over voelden en met dat schuldgevoel, de diepe verwarring van hun gedachten, de radeloosheid, ook hun kinderen hebben belast. Noach staat hier voor de mensen die overlevenden heten, maar die het daardoor juist zwaar hebben met het leven zelf. Dit leven voor en na de catastrofe was het bestaan van de Joodse ballingen in Babylon en het is voor de Joodse gemeenschap nu, van de kinderen van de kinderen van de slachtoffers van de Shoah, nog steeds zo. Het

gaat ook in andere situaties op: ook onze levens kunnen vaak worden gespleten in voor en na een grote klap. Er is een voor en na de dood van een geliefde, van een kind. Veel ouderen hebben bij de dood van een jong iemand van wie ze hielden gedacht: waarom ik niet eerst?

Zoals ons leven kan zijn, een leven voor en na de ramp, zo worden ook Noachs dagen geteld, de jaren voor en de jaren na de vloed.

Het verklaart waarom hij aan de drank gaat. En losgeslagen raakt. Maar waarom moet dat er allemaal bij?

Omdat Israël in de Bijbel het niet zo op van die clichéhelden heeft, supermensen. Want de realiteit is het tegenovergestelde: we zijn kleine, wankelmoedige wezens, onderhevig aan alles wat ons in de weg kan staan. We zouden wel 'voor en na onze eersteling' willen leven, dat is: volop in het heden en gericht op de toekomst. Maar we worden geplaagd door wat er gebeurd is, in een verleden dat ons niet los wil laten. Als overlevenden zijn we zo nu en dan radeloos en redeloos. En we zoeken God om niet ook reddeloos te zijn.

De tweede reden waarom dit er allemaal zo staat is: omdat die twee gedeelten, van de regenboog en de wijnroes, bij elkaar horen. In het eerste speelt zich iets af tussen God en mens, en in het tweede iets tussen de mens en zijn kinderen. In de omgang van de mensen met elkaar moet de verbondssluiting gestalte krijgen. Hoe gaat dat hier in zijn werk?

De wijngaard

De vaste accessoires van het beloofde land zijn olijfboom en wijnstok. Kwam de duif terugvliegen met een olijftakje, na de vloed wijdt Noach zich aan de wijnstok.

Na Gods belofte en de verbondssluiting begint hij een wijngaard. Dat lijkt niet erg voor de hand te liggen. Moet de drooggevalle aarde niet eerst ontgonnen worden, beploegd, geoogst? Dat is toch allemaal belangrijker?

Nee, dat is juist zo aardig dat er op de toekomstige aarde, in Gods wereld zagezegd, niet aan het herstel van de economie wordt gedacht, aan productievoorbereiding en koopkracht – een woord waar ik zo langzamerhand zwaar allergisch voor ben: mensonwaardig hoe wij door regeerders worden teruggebracht tot uitsluitend consumenten, vernederend dat mensen worden gereduceerd tot koopvee, en nog erger dat ze erin trappen en zich zo laten behandelen. Ik hoop toch echt dat de ware kracht van onze bevolking ergens anders in zit dan hun gedrag bij het shoppen.

Het eerste wat er op de nieuwe, schoongewassen aarde gebeurt, is dat er wijn gemaakt wordt, de wijn die het hart verheugt. Voor alle mensen die de aarde gaan bevolken, wordt de vreugde vooraf geschapen.

Nou ja, alle mensen... Veel afnemers zijn er nog niet. En dus wordt Noach zijn eigen beste klant.

Maar dán hoor je juist waarom dat verhaal van het verbond hieraan vastzit. Want hoe gaan de mensen naar wie God zijn hand heeft uitgestoken met elkaar leven op de aarde?

Het verhaal van Noach en zijn zonen laat zien hoe het wel en hoe het niet moet.

Cham minacht zijn vader. Diens zwakke moment buit hij uit, hij maakt de oude man belachelijk. En Cham wordt, als stamvader van Kanaän, in de woorden van Noach na zijn roes, vervloekt. Daarmee zegt Israël: zó is het Kanaänitische leven. Mensen worden tot dingen, ze worden veracht en weggedaan. En dat is dus géén leven. Dat is niets. Dat moet weg.

De eendracht

De broers laten zien hoe het óók kan. Ze gaan achterwaarts met afgewend gelaat naar hun vader en bedekken hem met een mantel. Waarlijk de mantel der liefde. In die handeling tonen ze respect, en dat woord betekent letterlijk: terug-zien, om-zien, omzichtig behandelen. Ze drijven de spot niet met hun vader, ze laten hem niet aan zijn lot over, ze dekken hem toe, ze dragen zorg voor hem. Ze behandelen hem letterlijk met omzichtigheid. De vader in al zijn zwakheid en naakte hulpeloosheid wordt door deze zonen verwarmd en toegedekt.

Twee broeders... Eerder en verderop in Genesis zijn de broeders de bron van veel ellende: Kaïn en Abel, Jacob en Ezau, Jozef en zijn broers. Maar hier zijn ze letterlijk eendrachtig. Samen dragen ze de mantel, achterwaarts lopend – dan moet je goed op elkaar afgestemd zijn, anders lukt dat niet.

Zo kan het, zegt Genesis, zo zal het zijn, dít roept Gods uitgestoken hand op als het goed is: eerbied en eendracht, dat zijn de krachten waardoor mensen in hun zwakheden worden beschermd, verwarmd, toegedekt.

Wij, die met droge ogen en afnemende belangstelling zien dat in ons eigen land hoogst kwetsbare en getraumatiseerde mensen buiten en in tenten moeten slapen, zijn van het beeld van de ideale wereld dat Genesis oproept nog ver verwijderd. Hopelijk kunnen wij, verwende bewoners van een van de meest welvarende landen ter wereld, tot een beter besef komen, ons bekeren van ons alles bedervende egoïsme, en leren leven naar de wet die God ons geeft: de naaste liefhebben die is als wij. Daartoe bidden wij ¹: ‘God op wie wij wachten, geef ons moed en krachten, nu en voor altijd.’

Zo moge het zijn.

---

¹ Laatste regels van Psalm 33, het lied na de preek.